

Ақмарал Зинол-Габденқызы Бисенғали^{1*}, Айзада Айболатовна Исалиева²^{1*} автор-корреспондент, философия докторы (PhD),

А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты, Қазақстан, Алматы қ.,

ORCID: 0000-0002-1964-9948 E-mail: sarestek@gmail.com

² педагогика ғылымдарының магистрі,

Жәңгір хан атындағы Батыс Қазақстан аграрлық-техникалық университеті,

Қазақстан, Орал қ., ORCID: 0009-0001-2463-8696 E-mail: aiza_1080@mail.ru

**ТҮРКІ ТІЛДЕРІНЕ ОРТАҚ ТЕРМИНОЛОГИЯЛЫҚ ҚОР ҚАЛЫПТАСТЫРУ:
ОРТАҚ ТЕРМИНЖАСАМ ТӘСІЛДЕРІ МЕН ТЕТІКТЕРІ**

Аңдатпа. Мақалада түркі тілдеріне ортақ терминологиялық қор қалыптастырудың ғылыми және қоғамдық-әлеуметтік негіздері қарастырылады. Мақсаты – түркі халықтарының тілдік ерекшеліктерін, тарихи және мәдени сабақтастығын ескере отырып, ортақ терминжасам тәсілдері мен тетіктерін айқындау арқылы өзара түсінікті әрі бірізді терминологиялық кеңістік құру. Зерттеу өзектілігі – жаһандану жағдайында түркітілдес елдердің ғылыми, мәдени, техникалық байланыстарын нығайту үшін ортақ әрі түсінікті терминқор қажеттілігінің артуында. Авторлар термин жасаудың тиімді жолдарына (калькалау, түбірлес сөздер, семантикалық бейімдеу және т.б.) талдау жасап, олардың ғылыми және практикалық тұрғыдан артықшылықтары мен қолданыс мүмкіндіктерін саралайды. Мақалада ұсынылған идеялар мен тұжырымдар түркі халықтарының тілдік интеграциясына және ортақ коммуникациялық кеңістік қалыптастыруға үлес қосады. Жұмыстың құндылығы – түркі тілдері негізінде ортақ термин жасаудың теориялық негіздерін ашу, ал практикалық маңызы – білім беру, ғылым салаларында ортақ терминдерді қолдану мүмкіндігін көрсету. Қорытындыда түркі халықтарының тілдік интеграциясына ықпал ететін нақты ұсыныстар берілді. Зерттеу нәтижелері түркітілдес халықтардың тілдік интеграциясы мен терминологиялық үйлесімін қамтамасыз етуге бағытталған нақты ұсыныстар жасауға негіз болатынына сенеміз.

Тірек сөздер: ортақ терминқор; терминжасам; түркі тілдері; интеграция; тетік**Қаржыландыру көзі:** Мақала AP19679140 «Түркі әлемінің» қазақ және түрік тілдеріндегі лингвокогнитивтік негіздері мен терминдену үдерістерін салыстырмалы зерттеу» атты гранттық зерттеу аясында дайындалды.**Сілтеме жасау үшін:** Бисенғали А.З., Исалиева А.А. Түркі тілдеріне ортақ терминологиялық қор қалыптастыру: ортақ терминжасам тәсілдері мен тетіктері. *Tiltanyam*, 2025. №3 (99). 122-136-бб.DOI: <https://doi.org/10.55491/2411-6076-2025-3-122-136>**Ақмарал Зинол-Габденқызы Бисенғали^{1*}, Айзада Айболатовна Исалиева²**^{1*} автор-корреспондент, доктор философии (PhD),

Институт языкознания имени А. Байтұрсынұлы, Казахстан, г. Алматы,

ORCID: 0000-0002-1964-9948 E-mail: sarestek@gmail.com

² магистр педагогических наук,

Западно-Казахстанский аграрно-технический университет имени Жангир хана,

Казахстан, г. Уральск, ORCID: 0009-0001-2463-8696 E-mail: aiza_1080@mail.ru

**ФОРМИРОВАНИЕ ОБЩЕГО ТЕРМИНОЛОГИЧЕСКОГО ФОНДА ТЮРКСКИХ
ЯЗЫКОВ: ЕДИНЫЕ СПОСОБЫ И МЕХАНИЗМЫ ТЕРМИНООБРАЗОВАНИЯ**

Аннотация. В статье рассматриваются научные и общественно-социальные основы формирования общего терминологического фонда тюркских языков. Целью исследования является создание взаимопонятного и унифицированного терминологического пространства с учётом языковых особенностей, исторической и культурной преемственности тюркских народов путём определения общих способов и механизмов терминообразования. Актуальность исследования заключается в возрастающей необходимости общего и понятного терминологического фонда для укрепления научных, культурных и технических связей между тюркоязычными странами в условиях глобализации. Авторы анализируют эффективные способы терминообразования (калькирование, образование с помощью однокоренных слов, семантическая адаптация и др.), определяя их научные и практические преимущества и возможности применения. Представленные идеи и выводы способствуют языковой интеграции тюркских народов и формированию общего коммуникативного пространства. Ценность работы – в раскрытии теоретических основ создания общих терминов на базе тюркских языков, а практическая значимость – в возможности использования этих терминов в сфере образования и науки. В заключении приведены конкретные предложения, способствующие языковой интеграции тюркских народов. Ожидается, что результаты исследования внесут значительный вклад в

координацию и гармонизацию общей тюркской терминологии.

Ключевые слова: общий терминологический фонд; терминообразование; тюркские языки; интеграция; механизм

Источник финансирования: Статья подготовлена в рамках грантового исследования AP19679140 «Сравнительное исследование лингвокогнитивных основ и процессов терминологизации в казахском и турецком языках «тюркского мира».

Для цитирования: Бисенгали А.З., Исалиева А.А. Формирование общего терминологического фонда тюркских языков: единые способы и механизмы терминообразования. *Tiltanyam*, 2025. №3 (99). С. 122-136. (на каз. яз.)

DOI: <https://doi.org/10.55491/2411-6076-2025-3-122-136>

Akmaral Bissengali^{1*}, Aizada Issaliyeva²

^{1*}Corresponding author, Doctor of Philosophy (PhD),

A. Baitursynuly Institute of Linguistics, Kazakhstan, Almaty,

ORCID: 0000-0002-1964-9948 E-mail: sarestek@gmail.com

²Master in Pedagogical Sciences,

Zhangir Khan West Kazakhstan Agrarian and Technical University,

Kazakhstan, Uralsk, ORCID: 0009-0001-2463-8696 E-mail: aiza_1080@mail.ru

FORMATION OF A COMMON TERMINOLOGICAL RESOURCES OF TURKIC LANGUAGES: UNIFIED METHODS AND MECHANISMS OF TERM FORMATION

Abstract. The article examines the scientific and public and social foundations of the formation of a common terminology fund of the Turkic languages. The aim of the study is to create a mutually understandable and unified terminological space taking into account the linguistic features, historical and cultural continuity of the Turkic peoples by defining common methods and mechanisms of term formation. The relevance of the study lies in the growing need for a common and understandable terminology fund to strengthen scientific, cultural and technical ties between Turkic-speaking countries in the context of globalization. The authors analyzes effective methods of term formation (calquing, formation using cognate words, semantic adaptation, etc.), determining their scientific and practical advantages and possibilities of application. The presented ideas and conclusions contribute to the linguistic integration of the Turkic peoples and the formation of a common communicative space. The value of the work is in revealing the theoretical foundations for creating common terms based on the Turkic languages, and the practical significance is in the possibility of using these terms in education and science. The conclusion provides specific proposals to promote the linguistic integration of the Turkic peoples. It is expected that the results of the study will make a significant contribution to the coordination and harmonization of common Turkic terminology.

Keywords: common terminological fund; term formation; Turkic languages; integration; mechanism

Source of funding: The article was prepared within the framework of the grant project AP19679140 “Comparative study of the linguistic and cognitive foundations and processes of term formation in the Kazakh and Turkish Languages of the “Turkic world”.

For citation: Bissengali, A., Issaliyeva, A. Formation of a Common Terminological Resource of Turkic Languages: Unified Methods and Mechanisms of Term Formation. *Tiltanyam*, 2025. No.3 (99). P. 122-136. (in Kazakh)

DOI: <https://doi.org/10.55491/2411-6076-2025-3-122-136>

Қысқашы

Түркітілдес елдер арасындағы ғылыми және мәдени, саяси және экономикалық байланыстардың күшеюі ортақ терминологиялық кеңістік құру қажеттілігін күн тәртібіне шығарып отыр. Әсіресе халықаралық терминдердің түрлі нұсқаларда қабылдануы ғылыми коммуникацияға елеулі кедергілер келтіруде. Бұл мәселені шешудің бір жолы – түркі тілдеріне ортақ терминжасам тәсілдерін айқындап, үйлесімді тетіктер негізінде жаңа терминдерді қалыптастыру. Бірыңғай терминологиялық кеңістік түркітілдес халықтар арасындағы толыққанды ғылыми, білім беру, мәдени және технологиялық алмасу үшін негіз болмақ.

Түркі тілдерінің грамматикасы, лексикасы мен морфологиясындағы ұқсастықтар терминологиялық интеграция үшін қолайлы жағдай жасайды. Алайда тарихи-мәдени айырмашылықтар, басым тілдердің әсері (орыс, араб, парсы, ағылшын т.б.), кірме сөздер мен тікелей аударма бірыңғай терминологияны қалыптастыру үдерісін қиындатады.

Соңғы онжылдықта түркі мемлекеттері арасындағы ынтымақтастықтың нығаюы ортақ тілдік кеңістікті қалыптастыру қажеттілігін айқындай түсті. Бұл үрдіс түркі халықтарының тарихи тамырластық сезімін оятып, бірегей мәдени кодты қайта жаңғыртуға мүмкіндік береді. Бірыңғай терминология ғылым мен техниканың озық жетістіктерін ана тілінде меңгеруге жол ашады әрі

аударма сапасын арттырады. Сонымен қатар ортақ терминдік жүйе тіл үйрету мен оқулық әзірлеу үдерісін оңтайландырып, түркі тілдерін тез үйренуге қолайлы орта туғызады. Аталған үдерістің тиімді жүзеге асуына халықаралық терминологиялық институттар мен салалық сарапшылардың жүйелі, белсенді әрі үйлесімді әрекеттестігі маңызды фактор саналады.

Түркі мемлекеттері ұйымы (бұрынғы Түркі кеңесі), түркітілдес елдердің Парламенттік Ассамблеясы (TÜRKPA), Түркі мәдениетінің халықаралық ұйымы (TÜRKSOY), Түркі Академиясы тарапынан жүргізіліп жатқан терминологиялық үйлестіру жұмыстары түркі әлеміндегі ортақ ғылыми терминологияны қалыптастыруға бағытталған маңызды қадамдардың бірі болып саналады. Мәселен, Түркі Академиясының 2021 жылғы ортақ терминологиялық кеңістік туралы есебінде түркі халықтарының білім беру, ғылым және цифрлық технологиялар салаларында ортақ терминдер қоры қажеттігі ерекше атап өтілді.

Ортақ терминологиялық қор қалыптастыру тек әлеуметтік не қоғамдық-саяси қажеттілік емес, лингвистикалық заңдылықтарға сүйенетін табиғи үдеріс. Ал түркі тілдерінің морфологиялық байлығы, ортақ түбірлер мен өнімді жұрнақ жүйесі ортақ термин жасауға мол мүмкіндік береді. Алайда қазіргі кезде бұл бағытта бірыңғай ғылыми-әдістемелік тұғырнаманың жоқтығы, әр тілде дербес терминологиялық саясаттың жүргізілуі ортақ жүйені қалыптастыруда қиындықтар туындатып отыр. Осымен байланысты мақалада заманауи терминжасам мәселесіне қатысты еңбектерге сүйене отырып, ортақ терминжасам тәсілдері мен тетіктерін жүйелеуді және ғылыми интеграцияны дамыту жолдарын ұсыну мақсаты қойылған.

Материал және әдістер

Мақалада түркі тілдеріне ортақ терминологиялық қор қалыптастырудың теориялық және практикалық негіздерін айқындау мақсатында түрлі дереккөздер пайдаланылды. Негізгі материал ретінде қазақ, түрік, өзбек, эзербайжан, қырғыз, түрікмен тілдеріндегі терминологиялық сөздіктер, ресми нормативтік құжаттар, сондай-ақ электронды терминологиялық платформалар – termincom.kz (Termincom, 2025), sozdikqor.kz (Sozdikqor, 2025), Nişanyan Sözlük (Nişanyan, 2025), Kubbealtı Lugatı (Kubbealtı, 2025), Türkçe Bilim Terimleri Sözlüğü (TDK, 2025), O‘zbek tilining izohli lug‘ati (ZiyoNET, 2025), Obastan (Obastan, 2025), Эл-Сөздүк (El Sozdük, 2025), Türkmen diliniň düşündirişli sözlügi (Türkmen dil merkezi, 2025), Ajap Sözlük (Ajap Sözlük, 2025) пайдаланылды.

Зерттеудің әдіснамалық негізін салыстырмалы-типологиялық талдау, құрылымдық-морфологиялық сараптама, компоненттік және семантикалық талдау, лексика-статистикалық әдістер құрайды. Бұл тәсілдер арқылы ортақ терминжасам үлгілерінің тілдердегі көрінісі, қолданыс аясы, құрылымдық сәйкестігі мен мағыналық үйлесімі анықталды. Салыстырмалы талдау арқылы ортақ түбірлі терминдердің формалық және мағыналық ерекшеліктері зерттелді. Морфологиялық әдіс өнімді жұрнақтардың терминжасамдағы рөлін, ал семантикалық тәсіл калькалау мен бейімдеу арқылы жасалған терминдердің мағына тұрақтылығын айқындауға мүмкіндік берді. Сонымен қатар лексика-статистикалық әдіс арқылы түркі тілдерінде жиі қолданылатын терминдер іріктелді. Жинақталған мәліметтер негізінде түркі тілдерінде ортақ түсіністікті қамтамасыз ететін терминжасам тәсілдері мен тетіктері жүйеленіп, олардың ғылыми негіздемесі мен практикалық қолдану мүмкіндіктері ұсынылды.

Әдебиетке шолу

Түркі тілдеріндегі терминжасам мәселелері – қазіргі түркітану ғылымының өзекті зерттеу бағыттарының бірі. Түркі халықтарының тарихи-мәдени бірлігі, тіл ортақтығы мен типологиялық ұқсастығы ортақ терминологиялық кеңістік құруға негіз болады. Бұл бағыттағы зерттеулерде тілдер арасындағы фонетикалық, морфологиялық және семантикалық параллельдерге сүйене отырып, бірыңғай терминологиялық жүйе қалыптастыру жолдары қарастырылады.

Қазақстандық ғалымдар – Р.Сыздық (Сыздық, 2009), Ө.Айтбаев (Айтбаев, 2007), Б.Қалиұлы (Қалиұлы, 2008), Ж.Манкеева (Манкеева, 2008), Е.Әбдірәсілов (Әбдірәсілов, 2007), Э.Оразалиева (Оразалиева, 2007) – қазақ тіліндегі терминжасам үдерісін ғылыми тұрғыда жүйелеп, терминологияны ұлттық таныммен сабақтастыра зерттесе; ал Ш.Құрманбайұлы (Құрманбайұлы, 2005, 2014), Н.Оралбай (Оралбай, 2001), Ш.Біләлов (Біләлов, 1997) және т.б. ғалымдар терминнің морфологиялық, синтаксистік және семантикалық деңгейлерде жасалу жолдарын жүйелеген.

Түркиялық ғалымдар Zeynep Korkmaz (Korkmaz, 2005), Hamza Zülfikar (Zülfikar, 1991), Ahmet Bican Ercilasun (Ercilasun, 2007), Mehmet Kahraman (Kahraman, 2014), Süer Eker (Eker, 2015),

Hayati Develi (Develi, 2019), Alina Minsafina (Minsafina, 2020) т.б. өз еңбектерінде ортақ түркі әліпбиін жасау, түркі халықтарының тіл бірлігін арттыру мәселелеріне назар аударады. Бұл зерттеулерде түркі тілдеріндегі лексикалық және семантикалық ұқсастықтар, тарихи-мәдени сабақтастық пен диахрондық дамудағы ортақ заңдылықтар негізінде бірыңғай терминологиялық кеңістік қалыптастырудың теориялық және практикалық алғышарттары айқындалды.

Өзбек (Саидқодирова, 2018; Bozorbekov, 2022), әзербайжан (Sadigova, 2010; Mamedova, 1988), қырғыз (Орузбаева, 2004; Сыдыков, 2007), түрікмен (Пенджиєв, 2023), татар (Газизова, 1999; Хайруллин, 2000) зерттеулерінде өз тіліне тән терминжасам үлгілерін жан-жақты сипаттап, туынды сөз жасауда қолданылатын аффикстердің құрылымын жүйелеп, олардың өнімділік дәрежесін, мағыналық ерекшеліктерін айқындаған.

Нәтижелер және талқылау

Аталған түркіжайттар жиынтығы қазіргі кезде түркі тілдеріндегі терминологиялық алшақтықтардың қалыптасуына себеп болып отыр. Тарихи тұрғыдан алғанда, әрбір түркі елі өз кезеңіне тән саяси-мәдени ықпалдарға бейімделе отырып, өзіндік терминологиялық жүйе қалыптастырды. Мысалы, Осман империясы кезеңінде түрік тілі араб-парсы мәдени кеңістігінің ықпалында болды. Ғылым, дін, философия салаларында қолданысқа енген терминдердің басым бөлігі араб және парсы тілдерінен енген лексикалық бірліктер еді. Бұл – османша түрік тілінің күрделеніп, халықтың тілін ғылымнан алшақтатуға себеп болғаны белгілі (Doğan, 2012).

Ал Кеңес өкіметі ықпалындағы Орталық Азия мен Еділ бойындағы түркі тілдес халықтардың тілі мүлде басқа бағытта дамыды. Терминологиялық саясат Мәскеу бақылауында болды, нәтижесінде ғылыми ұғымдар мен атаулар негізінен орыс тілінен тікелей қабылданып, жергілікті тілдерге бейімделді. Бұл кезеңде терминологиялық қор жасанды жолмен, сыртқы ықпалмен қалыптасып, көп жағдайда ұлттық тілдің ішкі заңдылықтары ескерілмеді (Құрманбайұлы, 2014). Соның салдарынан ғылыми дискурста түркі тілдерінің арасында айтарлықтай алшақтық туындады.

Посткеңестік кезең – түркі халықтарының ұлттық болмысқа бет бұру кезеңі болды. Егемендігін алған елдер өз тілін қайта жаңғыртып, ғылыми терминологияны ұлттық негізде дамытуды мақсат етті. Осы үдеріс аясында орыс тіліне тәуелділік азайып, терминжасамда ана тілінің бай мұрасы мен тарихи тамырларын негіз тұту үрдісі байқалды. Бұл – тілдің табиғи дамуына жол ашқан оң үрдіс болғанымен, әр елде жүзеге асырылған әркелкі тілдік реформа ортақ терминологиялық кеңістіктің құрылуын қиындатты.

Қазіргі түркі тілдерінде ортақ негізді терминдер болғанымен, олардың жазылуы, мағынасы, құрылымы мен қолданысы көбінесе ерекшеленеді. Мысалы, бір елде таза түркілік балама қолданылса, екінші елде сол ұғым орыс немесе ағылшын тілінен енген баламамен берілуі мүмкін. Мұндай айырмашылықтар өзара түсіністік пен аударма жұмыстарын күрделендіріп жіберді. Сонымен қатар бұл жағдайлар ғылыми коммуникацияға да кедергі келтіруде.

Дегенмен қазіргі кезең – тарихи алғышарттарды ескере отырып, түркі тілдерінің ортақ терминологиялық кеңістігін жаңаша көзқараспен құруға мүмкіндік беретін уақыт. Ортақ негіздерді саралай отырып, өзара түсініктілігі мен ұғымдық сәйкестігі жоғары, жүйелі терминологиялық қор жасау – заман талабы. Ол үшін тарихи-мәдени мұра мен заманауи тілдік ресурстардың өзара ықпалдастығы қажет. Бұл мәселенің өзектілігін көптеген ғалымдар түсініп, осы бағытта жүйелі зерттеулер жүргізіп жүр. Олардың еңбектерінде ортақ терминологиялық қор құру тілдік қажеттілікпен қатар, ғылыми интеграцияның маңызды тетігі ретінде қарастырылады. Мәселен академик Ш.Құрманбайұлы «түркі тілдес халықтардың терминологиялық қорын құру бағытында мемлекетаралық үйлестіру жұмыстарын қолға алудың маңызы зор» деп атап көрсетеді (Құрманбайұлы, 2014: 154).

Түркі тілдеріне ортақ терминологиялық кеңістік құру – тілдік интеграцияның маңызды қадамы. Бұл үрдіс тек тіл ғылымына ғана емес, сонымен қатар білім беру, технология, ғылым, құқық және қоғамдық-мәдени салаларға да тікелей әсер етеді. Ортақ терминқор қалыптастыру – түркі халықтарының ғылыми-технологиялық және рухани бірлігін нығайтып, түркі елдерінің өзара тиімді әрі үйлесімді дамуына мықты негіз қалайды. Төменде қазіргі таңда қолданылып жүрген, түркі халықтарына ортақ терминқор қалыптастыруға негіз болатын ғылыми-әдістанымдық тұжырымдар мен тәсілдер сипатталған.

1. Түбірлес сөздер

Түркі тілдерінің тереңде жатқан этимологиялық ортақтығы – терминжасамның аса құнарлы әрі тарихи тұрғыдан негізделген көзі. Ортақ түбірлерге негізделіп жасалған жаңа атаулар түркі тілдеріне табиғи түрде сіңісіп, қолданысқа жеңіл енеді. Ең маңыздысы – түркі тілдерінің генетикалық туыстығы мен типологиялық ортақтығы арқасында бұл тәсіл түркі тілдерінде нәтижелі қолданылып отыр. Бір негізден тараған бұл тілдерде сөзжасамдық үлгілер мен морфемдік жүйе ұқсас болғандықтан бұл тәсілмен жасалған халықаралық терминдердің тұлғасы да бірдей болып шығады. Қазіргі түркі тілдерінде мұндай сөздердің көптеп кездесетінін төмендегі кестеден байқауға болады (Кесте 1).

Кесте 1 – Түркі тілдеріндегі түбірі ортақ терминдер

Таблица 1 – Однокоренные термины в тюркских языках

Table 1 – Common root terms in Turkic languages

Қазақ	Қырғыз	Өзбек	Түрік	Әзерб.	Түрікмен	Татар	Баиқұрт
білім	билим	bilim	bilim	bilim	bilim		
мәлімет	маалыматтар	ma'lumotlar	malumat	məlumat	maglumatlar	мәғлүмат	мәғлүмәт-тәр
сайлау	шайлоо	saylov			saýlaw	сайлау	һайлаузар
ақпарат		axborot					
жүктеп алу	жүктөп алуу	yuklab olish				йөкләү	
құқық	укук	huquq	hukuk	hüquq		хокук	хокук
мәселе			mesele	mesele	mesele		
салық	салык	soliq			salgyt	салым	һалым
түймешік		tugma	düğme	düymə	düwmesi	төймә	төймә
байланыс	байланыш		bağlantı		baglanyşyk		бәйләнеш
жаңартпа			yenilik	yenilik		яңалык	
талап	талап	talab	talep	tələb	талап	таләп	талап
		o'zchekim	özçekim (селфи)				
мұзтау		muztog	buzdağı				
жеткізу	жеткирүү	yetkazish					
мақала	макала	maqola	makale	məqalə	makala	məgala	мәкәлә
дәріхана	дарыкана	dorixona		dərxxana	dermanhana	дәвахана	дарыхана
			beyanname (декларация)	bəyannamə	beyannama		

Көріп отырғанымыздай, кестеде берілген сөздер түрлі салада кеңінен қолданылып жүр. Ортақ түбірлер арқылы жасалған жаңа атаулар ұлттық болмысты сақтап қана қоймай, түркі халықтары арасындағы өзара тілдік байланыстарды нығайтады, сол арқылы бірізді терминологияны қалыптастыруға ықпал етеді. Түйгеніміз, «Ортақ терминологияны қалыптастыру үшін ортақ түбірлер қолданылуы тиіс. Ортақ түбірлер әрбір түркі тілінде бар және барлық тілдерде бірдей немесе мағынасы өте жақын. Осы мақсатта ортақ түбірлердің сөздіктері дайындалуы қажет» (Minsafina, 2020).

2. Халықаралық терминдерді калькалау

Халықаралық терминдерді мағынасы мен құрылымына сай ұлттық тілде қайта жасау – қазіргі жаһандану жағдайында ғылыми терминологияны ұлттық тілдік жүйеге бейімдеудің өнімді әрі кең таралған тәсілі. Бұл әдіс ғылыми-технологиялық, ақпараттық және білім беру салаларында жаһандық қолданысқа енген ұғымдарды дәл әрі түсінікті жеткізу үшін маңызды. Бұл тәсілдің түркі тілдерінде белсенді қолданылуының бірнеше себебі бар. Біріншіден, бұл тәсіл арқылы жаңа ұғымдар ұлттық тілге жатық әрі жеңіл енеді. Екіншіден, термин құрылымын сақтай отырып, мазмұнын нақты беру халықаралық ғылыми қауымдастықпен терминологиялық сәйкестік орнатуға мүмкіндік береді. Үшіншіден, калькалау тәсілі жасалған терминнің лексикалық және морфологиялық құрылымын ана тіліне икемдей отырып, тілдің ішкі заңдылықтарын бұзбай, оны

сол тілдік жүйеге кіріктіреді. Осының көріністерін төмендегі кестеден көруге болады (Кесте 2).

Кесте 2 – Калькалау тәсілімен жасалған тұлғасы бірдей түркі терминдері

Таблица 2 – Тюркские термины идентичной формы, образованные методом калькирования

Table 2 – Turkic Terms of identical form formed by Calque method

Қазақ	Қырғыз	Өзбек	Түрік	Әзерб.	Түрікмен	Татар	Башқұрт
киберқауіп-сіздік	киберкооп-суздук	kiber-xavfsizlik	siber güvenlik	kibertəhlükəsizlik	kiberhowp suzlyk	кибекуркынычсызлык	киберхәүефһезлек
дереккор	маалымат базасы	ma'lumotlar bazasi	veritabanı	verilənlər bazası	maglumat bazasy	мәғлүмат базасы	мәғлүмәт базаһы
жасыл энергия	жашыл энергия	yashil energiya	yeşil enerji	yaşıl enerji	yaşyl energiya	яшел энергия	йәшел энергия
ақылды технология	ақылдуу технология	aqlli texnologiya	akıllı teknoloji	ağıllı texnologiya	akylylly tehnologiya	ақыллы технологи	ақыллы технология
жасанды интеллект	жасалма интеллект	sun'iy aql	yapay zeka	süni intellekt	emeli intellekt	ясалма интеллект	яһалма интеллект
мобильді қосымша	мобилдик колдонмо	mobil ilova	mobil uygulama	mobil uyğalam	ykjam programm	мобиль кушымта	мобиль кушымта
қоғамдық қызмет	коомдук ишмердүүлүгү	ijtimoiy faoliyat	kamu hizmeti	ictimai xidmət	jemgyýetçilik hyzmaty	жәмәгать хезмәте	социаль эшмәкәрлек
бұлтты есептеу	булуттағы эсептөө	bulutli hisoblash	bulut bilişim	bulud hesablama	bulut hasaplama	болытлы исәпләү	болотта исәпләүзәр
ақылды үй	ақылдуу үй	aqlli uy	akıllı ev	ağıllı ev	akylylly öý	ақыллы өй	ақыллы өй
смарт-келісімшарт	смарт-келишим	smart-shart	akıllı sözleşme	smart müqavilə	akylylly şertnama	смарт-келешү	смарт-келешем
нейрондық желі	нейрондук тармак	neýron tarmoq	sinir ağı	neýron şabəkəsi	neýron toragy	нейрон челтәре	нейрон селтәре
виртуалды шындық	виртуалду чындық	virtual haqiqat	sanal gerçeklik	virtual reallıq	wirtual hakykylyk	виртуаль чынбарлык	виртуаль ысынбарлык
жасанды интеллект	жасалма интеллект	sun'iy intellekt	yapay zeka	süni intellekt	ýasama aň	ясалма интеллект	яһалма интеллект

Жоғарыдағы кесте түркі халықтарының лексикалық және құрылымдық жағынан ортақ ерекшеліктерге ие екенін, сондай-ақ халықаралық терминдерді қабылдау мен бейімдеуде бірізді тәсілдерді қолдана отырып, терминжасам үдерісінде бір бағытта дамып келе жатқанын айқын көрсетеді. Мұндай ұқсастықтар тек лингвистикалық туыстықты көрсетіп қана қоймай, сонымен қатар болашақта түркі мемлекеттерінде ортақ ғылыми кеңістік қалыптастыруға, білім мен технология салаларында өзара түсіністік пен ықпалдастықты арттыруға, сондай-ақ тілдік әлеуетті заманауи талаптарға сай дамытуға зор мүмкіндік барын көрсетіп тұр.

3. Өнімді сөзжасам үлгілерін қолдану

Морфологиялық тұрғыдан агглютинативті тілдер қатарына жататын түркі тілдері бай әрі сөзжасамға бейім келетіні белгілі. Сондықтан бұл тілдерде терминжасамда аффикстер (жұрнақтар мен префикстер) арқылы жаңа сөз жасау – кең таралған әрі тиімді тәсілдердің бірі. Осы ортақ морфологиялық сипат ортақ терминқор қалыптастыруға негіз болады. Түркі тілдерінде бірқатар өнімді сөзжасам үлгілері бар және олар мағына жағынан да, құрылым жағынан да үйлесімділікке ие. Мысалы: -лық/-лик/-лык: *құқықтық* (каз.), *құқықлик* (узб.), *hukukluk* (тур.) – барлығы «құқыққа қатысты» деген мағынада; -шы/-чи/-чы: *оқытушы* (каз.), *оқитувчи* (узб.), *öğretici* (тур.) – «оқыту ісімен айналысатын адам» ұғымында қолданылады. Мұндай үлгілермен жасалған терминдер тілдің табиғи болмысын сақтап, түсініктілігін арттырады. Осы ерекшелікті 3-кестеден де байқаймыз.

Кесте 3 – Өнімді сөзжасамдық үлгілер арқылы жасалған түркі терминдері

Таблица 3 – Тюркские термины, образованные посредством продуктивных словообразовательных моделей

Table 3 – Turkic Terms Formed Through Productive Word-Formation Patterns

Қазақ	Қырғыз	Өзбек	Түрік	Әзерб.	Түрікмен	Татар	Башқұрт
бағдарламашы	программалоочу (бағдарламашы)	dasturchi (бағдарламашы)	denetçi (аудитор)	proqramçı (бағдарламашы)	aragatna şykçu (байланысшы)	белгечче (маман)	логистикасы (логист)
жемқорлық	таңсықтық (тапшылық)	samaradorlik (тиімділік)	bakanlık (министрлік)	müstəqillik (тәуелсіздік)	döwrebarlyk (заманауилық)	мөстәкыйльек (тәуелсіздік)	әүземлек (белсенділік)
салым		tizim (жүйе)	işlem (операция)				
ойынхана	мейманхана	шифохона (емхана)	doğumhane (перзентхана)	çatmaşır xana (кір жуатын орын)	dermanhane (дәріхана)	матбугатхана (баспахана)	ашхана (асхана)
қазанама	жарнама	şartnoma (келісім-шарт)	beyanname (декларация)	ətnmə (бұйрық)	hatnama (ниет хат)	васыятнама (өсиетнама)	шикаятьнамә (шағым)
балама	каттама	to‘plama (жинақ)	deneme (іс-тәжірибе)	qaydetmə (тіркеу)	yoklama (тексеру)	белдермә (хабарландыру)	фекерләшеүмә (талқылау)

4. Терминологияны кірме сөздер арқылы біріздендіру

Тілдік кеңістікте жүріп жатқан жаһандық үрдістер ұлттық терминологиялық жүйелердің дамуына жаңа талаптар мен бағыттар ұсынуда. Бұл жағдайда техникалық, цифрлық және ғылыми салаларда қолданылатын халықаралық терминдерді тілдік нормаға сай бейімдеу – қазіргі кезеңнің өзекті талабы. ХХІ ғасырда ақпараттық-коммуникациялық технологиялар мен цифрлық кеңістіктің дамуымен қатар «интернет», «сканер», «код», «файл», «онлайн», «чат», «плагин» секілді неологизмдер тек қазақ тілінде ғана емес, бүкіл түркі тілдерінде кеңінен қолданылып жүр. Ғылым мен технологияның жаһандық қарқынына сай, әсіресе техникалық және цифрлық саладағы неологизмдердің тілдік жүйеге енуі – ғылыми коммуникацияның бірізділігі мен тиімділігі үшін қажетті үдеріс. Бұл құбылыс кей жағдайда ұлттық тілдік нормалар мен терминологиялық ұстанымдарға қайшы көрінгенімен, ғылымның әмбебап табиғаты мұндай лексиканы қабылдауды объективті шартқа айналдырып отыр. Түркі тілдерінде кең таралған осындай кірме терминдерді 4-кестеде ұсынып отырмыз.

Кесте 4 – Түркі тілдеріндегі кірме сөздер

Таблица 4 – Заимствованные слова в тюркских языках

Table 4 – Loanwords in Turkic languages

Қазақ	Қырғыз	Өзбек	Түрік	Әзерб.	Түрікмен	Татар	Башқұрт
университет	университет	universitet	üniversite	universitet	uniwersitet	университет	университет
жаһандану	глобализация	globalashuv	küreselleşme	qloballaşma	globallaşma	глобальләштерү	глобалләшеү
банк	банк	bank	bank	bank	bank	банк	банк
телефон	телефон	telefon	telefon	telefon	telefon	телефон	телефон

Кесте 4 жалғасы / Продолжение Таблицы 4 / Continuation of Table 4

компьютер	компьютер	kompyuter	bilgisayar	kompüter	kompýuter	компьютер	компьютер
интернет	интернет	internet	internet	internet	internet	интернет	интернет
радио	радио	radio	radio	radio	радио	радио	радио
сканер	сканер	skaner	tarayıcı	skaner	skaner	сканер	сканер
технология	технология	texnologiya	teknoloji	texnologiya	tehnologíya	технология	технология
блокчейн	блокчейн	blokcheyn	blok zinciri	blokçeyn	blokçeın	блокчейн	блокчейн
криптовалюта	криптовалюта	kriptoalyuta	kripto para	kriptovalyuta	kriptowalýuta	криптовалюта	криптовалюта
жарнама	жарнама	reklama	reklam	reklam	mahabat	реклама	реклама
репост	репост	repost	yeniden paylaşım	repost	repost	репост	репост
биометрия	биометрия	biometrika	biyometri	biometrika	biometrika	биометрика	биометрика
онлайн	онлайн	onlayn	çevrimiçi	onlayn	onlaýn	онлайн	онлайн
офлайн	офлайн	oflayn	çevrimdışı	oflayn	awtonom	оффлайн	оффлайн
смартфон	смартфон	smartfon	akıllı telefon	smartfon	smartfon	смартфон	смартфон

Кестеден көріп отырғанымыздай, көбінесе түрік тілі кірме сөздерге ана тілінде сәтті баламалар тапқан. Бұл – түрік тілінде тіл тазалығына және ұлттық терминологиялық саясатқа үлкен мән берілетінінің айғағы. Түрік тілінде жаңа ұғымдар мен ғылыми-техникалық терминдерге балама табу ісі арнайы мемлекеттік құрылымдар (TDK – Түрік Тіл Қоғамы) мен терминологиялық комиссиялар арқылы жүйелі түрде жүзеге асырылады (Tekeli, 2001). Осылайша тілдік бірзділікті сақтауға, халық арасында жаңа ұғымдардың қабылдануын жеңілдетуге және терминологиялық интеграцияны күшейтуге үлкен үлес қосылады.

Сонымен, ортақ терминологиялық қорды қалыптастыру тәсілдері – түркі халықтарының тілдік бірлігі мен ғылыми ынтымақтастығын нығайтудың негізгі құралдарының бірі. Этимологиялық бірлік, халықаралық терминдерді калькалау, өнімді сөзжасам үлгілерін қолдану мен кірме сөздерді бейімдеу – осы жолдағы басты бағыттар. Бұл тәсілдерді ғылыми түрде жүйелеп, әрбір тілдің өзіндік ерекшелігін ескере отырып жүзеге асыру – түркі интеграциясының табысты болуының кепілі. Терминжасам – тек тілдік үдеріс емес, сонымен қатар әр елдің ғылыми болмысы мен мәдени келбетін айқындайтын құндылық.

Сонымен, зерттеу барысында ортақ терминжасам қалыптастырудың негізгі тетіктерін анықтау зерттеудің ғылыми-практикалық сабақтастығын қалыптастырады. Оған түркі халықтарының ортақ тарихи-мәдени мұрасы мен тілдік туыстығы ортақ терминологиялық кеңістік қалыптастыруға мол мүмкіндік береді. Дегенмен ортақ терминологиялық қор қалыптастыру үшін тек тәсілдерді айқындап қана қою жеткіліксіз, нақты ғылыми тетіктер де қажет. Төменде осы бағытта біз ұсынып отырған тетіктер қарастырылады.

1. Ортақ түркі терминологиялық база (цифрлық платформа) құру

Цифрлық дәуірде ортақ терминологиялық жүйе болмаса, түркі халықтарының интеграциялануы мүмкін емес. Сондықтан барлық түркі тілдерін қамтитын, әрбір терминнің мағынасы, қолданысы, грамматикалық ерекшеліктері мен баламалары берілген көптілді интербелсенді терминологиялық портал қажет. Осындай портал құрылса:

- тұтынушы кез келген терминді қазақ, түрік, қырғыз, өзбек, әзербайжан және т.б. тілдерден бір мезетте іздеп таба алады;
- әр түркі тіліндегі нұсқалар салыстырмалы форматта беріледі;
- терминнің шығу төркіні (этимологиясы), контекстік қолданыс ерекшеліктері, бейнелі аударма баламалары және грамматикалық құрылымы жан-жақты талданады;
- терминологтар, тіл мамандары мен сала мамандары кәсіби тұрғыдан негіздеп, терминдерге

қатысты өз ұсыныстарын бере алады.

2. *Терминдердің қолданысын бақылап, біріздендіру үшін түркі тілдеріндегі мәтіндер корпусын құру*

Бұл корпусар әртүрлі функционалдық стильдердегі заманауи мәтіндер негізінде (оқулықтар, көркем шығармалар, ғылыми жарияланымдар, БАҚ материалдары, нормативтік-құқықтық актілер, техникалық құжаттама және т.б.) құрылуға тиіс. Корпустық деректер терминдердің қолданылу аясын, жиілігін және мағыналық ерекшеліктерін нақты әрі жүйелі түрде талдауға мүмкіндік береді. Мұндай корпус негізінде:

- белгілі бір терминнің әр саладағы қолдану жиілігі мен таралу аясы анықталады;
- нақты мәнмәтінде терминнің мағыналық реңкі, тіркесі, баламалары зерттеледі;
- терминнің өзге түркі тілдеріндегі баламалары мен құрылымдық сәйкестіктері салыстырылады;
- статистикалық, семантикалық және синтаксистік сипаттағы кешенді талдаулар жүргізіледі.

3. *Сандық терминология құралдарын енгізу (мобильдік қосымшалар, плагиндер)*

Цифрлық технологияларды еркін меңгерген қазіргі жастардың онлайн кеңістіктегі белсенділігі терминологиялық саясатты тиімді әрі жаңа деңгейде жүргізуге мол мүмкіндік береді. Сондықтан бұл бағытта мынадай ұсыныстарымыз бар:

- терминологиялық мобильдік қосымшалар жасау. Сол арқылы кез келген түркі тіліндегі терминнің баламасын офлайн режимде де табуға болады;
- браузерге арналған терминологиялық плагиндер әзірлеу. Мәселен, Google Translate тәрізді жүйелерге балама ретінде түркі тілдеріне бағытталған арнайы TurkTranslate сынды плагин жасау – ортақ терминологиялық базаны кеңінен қолжетімді етуге, қолданушылар арасында дұрыс терминқолданысты қалыптастыруға және аударма сапасын арттыруға жол ашады;
- жасанды интеллектіге негізделген аударма және талдау құралдарын енгізу. Мысалы, ғылыми мәтіндегі терминдерді автоматты тану, оларға тілдік сәйкестік бойынша баламалар ұсыну;
- әлеуметтік желілер арқылы жаңа терминдерге қатысты қоғамдық пікірді білу мақсатында сауалнамалар ұйымдастырып, сол негізде терминдерді алдын ала іріктеу және бекіту үдерістерін жүргізу.

4. *Ортақ көптілді терминологиялық сөздіктер әзірлеу*

Салааралық ғылыми-институционалдық ынтымақтастық нәтижесінде әзірленген көптілді сөздіктер – ортақ терминологиялық кеңістік қалыптастырудың нақты нәтижесі әрі тиімді құралы. Мәселен, Түркі академиясы бастамасымен 2024 жылы жарық көрген «Türk Dillerinin İktisat Terimleri Sözlüğü / Dictionary of Economic Terms of Turkic Languages», «Türk Dillerinin Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü / Dictionary of Linguistic Terms of Turkic Languages», «Türk Dillerinin Askerî Terimleri Sözlüğü / Dictionary of Military Terms of Turkic Languages» сынды еңбектер – салалық терминдер сәйкестігін қамтамасыз етіп, ғылыми интеграцияны нығайтуда маңызды рөл атқарады. Бұл сөздіктер түркі халықтарының салалық терминологиясын жүйелеп, өзара түсіністік пен терминологиялық үйлесімділікке жол ашады. Алдағы уақытта мұндай сөздіктер қатарын кеңейтіп, өзге де салаларды қамту – терминология саласындағы ықпалдастықты дамытудың келесі кезеңі болмақ.

5. *Ұлттық терминкомдар арасында тұрақты байланыс орнату*

Мұндай байланыс арқылы әр елдің терминжасам тәжірибесі мен әдіснамалық ұстанымдары өзара салыстырылып, сол арқылы лайықты шешімдердің табылып, қабылдануына мүмкіндіктер туады. Сонымен қатар бірлескен отырыстар, ғылыми жиындар мен ортақ ақпараттық ресурстар терминдердің бірыңғай қолданылуына жағдай жасайды.

6. *Жыл сайын «Түркі мемлекеттерінің ұйымы» (ТМҰ) немесе «ТҮРКСОЙ» ғылыми кеңесі аясында терминология мәселелеріне арналған түрлі іс-шаралар өткізу*

Бұл іс-шаралар түркі тілдеріндегі ғылыми ынтымақтастықты нығайтып қана қоймай, ортақ терминологиялық қор құру жолындағы маңызды қадамдардың бірі болмақ. Аталған жиындарда лингвист-ғалымдар мен терминологтар арасында өзара тәжірибе алмасу жүріп, ғылыми-терминологиялық үйлесімділікке негіз болатын қағидалар мен ұстанымдар жүйеленеді.

Түркі мемлекеттерінің ұйымы (ТМҰ) – түркі интеграциясының саяси және мәдени өзегі. Осы ұйым аясында терминологиялық саясатты үйлестіретін арнайы комиссиялар мен жұмыс топтарын

құру – ортақ терминқор қалыптастырудың алғышарты бола алады. Мұндай құрылымдар тек термин қабылдаумен шектелмей, оны бекіту, таныту және түсіндіру ісінде де шешуші рөл атқара алады. Сондай-ақ ТМҰ шеңберінде ортақ терминологиялық кеңестер мен түрлі іс-шаралар ұйымдастыру – түркі халықтары арасындағы ғылыми-танымдық байланысты нығайтып, терминжасам тәжірибесін үйлестіруге мүмкіндік береді.

Сонымен қатар ТҮРКСОЙ – мәдени бағыттағы халықаралық ұйым ретінде ортақ сөздіктер мен анықтамалықтар әзірлеуде, ұғымдардың мәнін түркі тілдерінде сәйкестендіруде пәрменді тетікке айналып отыр. Бұл ұйым көптілді терминологиялық зерттеулер жасау, салааралық терминдердің глоссарийлерін жасау және ортақ ақпараттық платформалар құру арқылы да маңызды қызмет атқара алады. ТҮРКСОЙ аясында ортақ терминологиялық жобаларды жүзеге асырып, жүйелі түрде ғылыми басқосуларды ұйымдастыру – түркітілдес халықтардың терминологиялық үйлесімділігін тереңдетіп, бірізді терминқор қалыптастыруға серпін беретін маңызды қадам болмақ.

7. Білім беру, ғылым және БАҚ салаларында үйлесімді қолданысты қамтамасыз ету

Түркі тілдерінде терминологиялық үйлесімділікке жетудің аса маңызды әрі негізгі алғышарты – білім беру, ғылым және БАҚ салаларында терминдердің бірізді әрі мақсатты қолданылуын жүзеге асыру. Бұл үшін бірқатар нақты қадамдар қажет. Атап айтқанда, білім беру саласында бірлескен оқу-әдістемелік кешендер, салалық глоссарийлер мен цифрлық платформалар әзірленуі тиіс. Түркі мемлекеттерінің жоғары оқу орындары үшін келісілген білім бағдарламалары жасалып, ондағы негізгі ұғымдар мен терминдер алдын ала сараптамадан өткізіліп, ортақ қолданысқа ұсынылуы керек. Мәселен, техника, медицина, құқық, экономика және т.б. салаларда қолданылатын негізгі терминдердің лайықты нұсқалары студенттерге оқулықтар мен лекция мәтіндері арқылы бірдей түрде ұсынылса, болашақ мамандарда тілдік сәйкестік туралы түсінік қалыптасады.

Ғылым салаларында терминологиялық үйлесімділікке қол жеткізу үшін түркі елдерінің ғалымдары бірлесіп әзірлейтін көптомдық терминологиялық тезаурустар мен ашық қолжетімді ғылыми корпустар қажет. Бұл жүйелерде түркі тілдеріндегі терминдердің баламалары (эквиваленттері), қолданылу саласы, семантикалық өрісі мен контекстері нақты көрсетілуі тиіс. Ортақ ғылыми басылымдардағы мақалалар терминологиялық үйлесімділікті сақтау мақсатында, алдын ала белгіленген редакциялық талаптар мен біріздендірілген терминдер қорына сүйеніп жазылуы қажет. Мұндай тәжірибе ғылыми интеграцияны жеделдетіп, түркі ғалымдарының өзара түсіністігін арттырады.

Ал бұқаралық ақпарат құралдарында (БАҚ) – атап айтқанда, теледидар, радио, мерзімді баспасөз (газет-журналдар), интернет сайттары мен әлеуметтік медиа алаңдарында – ортақ терминдерді жүйелі түрде қолдану терминдерді халыққа таныту мен сіңірудің негізгі тетіктерінің бірі саналады. Ол үшін журналистер мен редакторларға терминдерді біріздендіру мен дұрыс қолдануға арналған әдістемелік ұсынымдар әзірленіп, практикада қолданылуы тиіс. Сондай-ақ ұлттық ақпарат агенттіктері мен халықаралық БАҚ құрылымдары арасында бірлескен семинарлар мен шеберлік сыныптары ұйымдастырылуы тиіс. Түркі халықтарының ортақ жаңалық порталдары немесе медиа платформаларында ақпараттардың бірізді және ортақ терминдермен берілуі – ортақ лексикалық қорды орнықтырудың қарқынды жолы.

Осылайша, түркі тілдеріне ортақ терминжасам тетіктері көпқырлы және кешенді сипатқа ие. Атап айтқанда, ортақ түркі терминологиялық базасын қамтитын цифрлық платформалар құру, мәтіндер корпусын қалыптастыру арқылы терминқолданысты бақылау және үйлестіру, мобильдік қосымшалар мен плагиндер сынды сандық құралдарды енгізу – заманауи тілдік интеграцияны қамтамасыз ететін пәрменді тетіктер. Бұл тетіктер түркі халықтарының ғылыми және мәдени ықпалдастығын тереңдетуге, терминологиялық саясатты үйлестіруге бағытталған негізгі бағдарлар. Алдағы уақытта бұл бастамаларды кеңейтіп, жаңа технологиялар мен ортақ ғылыми стандарттарға негізделген қосымша бағыттармен толықтыру – терминология саласындағы ықпалдастықты одан әрі күшейтудің кепілі.

Проблемалар мен сын-қатерлер

Түркі тілдеріне ортақ терминологиялық қор қалыптастыру – маңызды әрі өзекті міндет. Дегенмен бұл бағытта шешімін күтетін бірқатар өзекті мәселелер мен сын-қатерлер де баршылық.

Бұл қиындықтар тарихи, лингвистикалық, саяси және мәдени түрткіжайттардың (факторлардың) өзара әрекеттесуінен туындап, қазіргі терминологиялық интеграцияны тежеп отыр. Төменде осы мәселелердің бірнешеуін қарастырамыз:

1. Әркелкі әліпби

Қазіргі таңда түркі тілдерінің әртүрлі жазу жүйелерін қолдануы – ортақ терминологиялық кеңістік қалыптастыру үдерісіне едәуір кедергі келтіріп отыр. Мысал үшін қазақ тілі латын графикасына көшуге дайындық жұмыстарын бастап кеткен болса, түрік, өзбек, әзірбайжан, түрікмен тілдері латын графикасына толықтай көшіп, тұрақты қолданып жүр. Ал бұрынғы КСРО құрамындағы қырғыз тілі мен Ресей федерациясы құрамындағы татар, башқұрт тілдері әлі де кириллица әліпбиін пайдалануда. Сонымен қатар Қытай, Иран, Ауғанстан секілді елдердегі кейбір түркі тілді қауымдастықтарда (мысалы, ұйғыр, салар тілдерінде) әлі де араб графикасы қолданылады.

Дегенмен түркі тілдерінің басым көпшілігі қазіргі таңда латын графикасына бейімделіп, оны негізгі жазу жүйесіне айналдырған. Ал кириллица графикасын қолданып отырған тілдер үшін жазу реформасы күн тәртібінде өзектілігін сақтап отыр. Әртүрлі орфография түркі халықтарының өзара түсінісуіне ғана емес, ортақ ақпараттық кеңістікті қалыптастыруға да кедергі келтіреді. Бірдей терминдер әртүрлі графикамен әртүрлі жазылғандықтан салыстырмалы зерттеу жүргізіп, ортақ сөздіктер құрастыру қиынға соғады. Мұндай әркелкілік әсіресе цифрлық технологиялар мен машиналық аударма жүйелерінде автоматты сәйкестендіруді тежейді. Сондықтан түркітілдес елдер арасында ғылыми, білім беру және техникалық салаларда біріздендірілген орфографиялық шешімдер қабылдау қажеттілігі күннен-күнге артып отыр.

2. Әсірепатриотшылдық және ұлттық баламаларға ұмтылыс

Посткеңестік кеңістіктегі түркі мемлекеттерінде жүргізіліп жатқан тілдік жаңғыру үдерісі шетелдік және өзге түркі тілдерінен енген терминдерге балама табуға деген ұмтылыспен қатар жүруде. Бұл құбылыс көбіне ұлттық тілдің әлеуетін арттыру, мәдени дербестікті нығайту және тілдегі кірме элементтерді азайту мақсаттарымен негізделеді. Осы бағытта ұлттық баламаларды жасау әрекеттері кең етек алып, терминжасам үдерісі пуристік (тазалаушы) сипатқа ие болуда.

Бір жағынан, бұл үдеріс тілдің ішкі ресурстарын іске қосып, сөзжасам мүмкіндіктерін кеңейтуге, жаңа терминдердің ұлттық сипатта қалыптасуына және санадағы ұлттық кодтың нығаюына ықпал етеді. Бірақ екінші жағынан, бір ұғымның бірнеше нұсқада беріліп, сол арқылы ортақ ғылыми кеңістіктің фрагменттелуіне алып келіп отыр. Мәселен, «спутник» сөзі түркі тілдерінде әртүрлі баламалармен қолданылып жүр: қазақ тілінде – *серік*, қырғыз тілінде – *спутник*, түрік тілінде – *uydu*, түркімен тілінде – *hemra*, әзірбайжан тілінде – *reyki*. Бұл тілдік әркелкілік ғылыми коммуникация мен терминологиялық сәйкестікті қиындататыны сөзсіз. Нәтижесінде түркі тілдері арасындағы ақпарат алмасу, әсіресе, жаратылыстану, техникалық және қолданбалы ғылымдар саласында кедергілерге ұшырауда.

Сондай-ақ бұл үдеріс кей жағдайда ғылыми қауымдастық қабылдаған халықаралық стандарттардан алшақтауға алып келеді. Терминнің орнын басқан ұлттық балама ұғымды дәл жеткізбесе немесе кәсіби ортада танылмаса, ол коммуникацияда түсініспеушілік туғызуы мүмкін. Мысалы, Түркияда жақында «интернет» сөзіне балама ретінде *bilgisunar* атауы ұсынылды (*bilgi* – ақпарат, *sunar* – ұсынады). Бұл сөз түрік тілінің ішкі ресурстарына негізделіп, халықаралық деңгейде орныққан және барлық түркі тілдерінде кеңінен қолданылып жүрген «интернет» терминін алмастыруға бағытталған. Мұндай біржақты балама түркі тілдері арасындағы терминологиялық сәйкестікті бұзып, ортақ ғылыми кеңістікке нұқсан келтіреді. Сондықтан жаңа ұлттық терминдер ұсыну кезінде тек тілдік шығармашылық емес, ғылыми дәлдік пен түркітілдес елдер арасындағы үйлесімділік те ескерілуі тиіс.

3. Бірыңғай терминологиялық стандарттың болмауы

Түркі елдерінің терминологиясын реттейтін бірыңғай стандарттардың болмауы – интеграцияның маңызды мәселесі. Әр елде өз тілдік нормалары мен терминологиялық қағидалар қалыптасқанымен, олар бір-бірімен үйлеспейді. Мысалы, медициналық терминологияда бір тілде латын және грек тілдерінен енген сөздер қолданылса, басқа бір тілде ұлттық баламалар басым болуы мүмкін. Мысалы «санаторий» сөзі Қырғызстанда *санаторий*, Өзбекістанда *sanatoriю* деп түпнұсқа қалпында қалса, Қазақстанда ол *шипажай*, Түркіменстанда *şurahana* деп ұлттық

баламамен қолданылып жүр. Бұл әркелкілік медицина саласындағы терминологиялық сәйкессіздікке алып келеді. Осылайша, бірыңғай терминологиялық стандарттың болмауы аударма сапасын төмендетіп қана қоймай, ғылыми басылымдар мен оқу құралдарында бір ұғымның әртүрлі нұсқада берілуіне себеп болып, оқырманның түсінігін қиындатады әрі ғылыми мазмұн бірізділігін бұзады (Aldash, 2025).

4. Терминологиялық мектептердің даму деңгейлерінің әртүрлілігі

Түркі тілдеріне ортақ терминологиялық кеңістік қалыптастыру жолында елеулі кедергілердің бірі – түрлі елдердегі терминологиялық мектептер мен дәстүрлердің даму деңгейлерінің әркелкілігі. Бұл мәселе тек ғылыми ұстанымдардың алшақтығын ғана емес, сонымен қатар әдіснамалық, институционалдық және тарихи-мәдени ерекшеліктерді де қамтиды. Мысалы, Қазақстанда Ахмет Байтұрсынұлы бастаған ұлттық терминжасам дәстүрі кеңестік кезеңде жалғасып, қазіргі таңда «Ұлттық терминкорды жаңғырту», «Қазақ терминологиясының онлайн базасы» сияқты жүйелі жобалармен дамып келеді.

Түркияда терминология мәселесі лингвистика, аударматану және арнайы пәндік салалармен тығыз байланыста қарастырылады. Мұнда «*terim bilimi*» (терминтану) жеке ғылыми бағыт ретінде қалыптасқан және жоғары оқу орындарының филология, аударма ісі, қолданбалы лингвистика факультеттерінде жүйелі түрде оқытылады.

Ал кейбір түркі елдерінде терминология саласы әлі де құрылымданбаған немесе жеке пән ретінде оқытылмайды. Бұл – ғылыми кадрлардың тапшылығына, жүйесіздікке және ұлттық терминологиялық стратегияның болмауына алып келеді.

Сондай-ақ терминжасам тәсілдері мен әдістері де бірізді емес. Мысалы, Түркия мен Қазақстанда ұлттық балама табу тәсілі жиі қолданылса, Ресей құрамындағы татар және башқұрт тілдерінде керісінше, орыс тілінен енген халықаралық терминдерді сол қалпында қабылдау үрдісі басым. Бұл тілдердегі терминжасам саясаты көбінесе ресми орыс терминологиясына бейімделу арқылы жүзеге асады. Осылайша әртүрлі тәсілдер бір ұғымның бірнеше атаумен берілуіне әкеліп, ғылыми түсіністік пен коммуникацияны қиындатады. Бұған қоса әр елдегі ұлттық терминологиялық комиссиялардың мәртебесі, құзыреті мен жұмыс форматы әртүрлі. Кейбір елдерде олар тек кеңесші орган ретінде жұмыс істесе, басқаларында нақты бекітуші құрылым ретінде заңды күші бар. Мұндай институционалдық теңсіздік ортақ терминологиялық шешімдер қабылдауға кедергі келтіреді.

Қорытынды

Түркі халықтарының тарихи дамуы, саяси ықпалдар мен мәдени өзгерістер тілдік жүйелердің, соның ішінде терминологиялық құрылымдардың да өзіндік бағытта дамуына ықпал етті. Осман кезеңіндегі араб-парсы әсері, кеңестік дәуірдегі орыс тіліне тәуелділік, егемендік алғаннан кейінгі тілдік жаңғыру және қазіргі жаһандану үдерістері – бәрі де түркі тілдеріндегі терминологияның әркелкі дамуына себеп болды. Дегенмен тілдік туыстық пен типологиялық ұқсастық түркі тілдерінде ортақ терминологиялық кеңістік құруға зор мүмкіндік беріп отыр.

Бүгінгі таңда түркі тілдеріне ортақ терминқор қалыптастырудың бірнеше тиімді тәсілі айқындалған: түбірлес сөздерге сүйену, халықаралық терминдерді калькалау, өнімді сөзжасам үлгілерін қолдану және кірме терминдерді ұлттық тіл нормаларына сәйкестендіру. Бұл тәсілдер терминдердің табиғи түрде қалыптасуына, ұғымдық сәйкестіктің артуы мен өзара ғылыми түсіністіктің нығаюына мүмкіндік береді.

Сонымен қатар ортақ терминологиялық жүйені қалыптастыру үшін заманауи ғылыми тетіктер қажет: ортақ цифрлық платформа мен интербелсенді терминологиялық база құру, көптілді мәтіндер корпусы мен сөздіктер әзірлеу, мобильдік қосымшалар мен плагиндер жасау, жасанды интеллектке негізделген терминологиялық құралдарды қолдану, сондай-ақ ұлттық терминқор арасында жүйелі ынтымақтастық орнату. Бұл бастамалар білім беру, ғылым, БАҚ және технология салаларында терминдерді біріздендіруді қамтамасыз етіп, түркі интеграциясын жеделдетуге мүмкіндік береді.

Алайда бұл жолда бірқатар күрделі проблемалар да бар: әртүрлі орфография мен жазу жүйелері, ұлттық баламаларға әсіре ұмтылу, бірыңғай терминологиялық стандарттың болмауы және әртүрлі елдердегі терминологиялық мектептердің даму деңгейіндегі сәйкессіздік. Бұл мәселелер ортақ терминологиялық кеңістік қалыптастыру үдерісін қиындатуда. Осыған

байланысты, түркі елдерінің ғылыми қауымдастығы ортақ терминжасам стратегияларын әзірлеп, үйлесімді әдістемелер мен стандарттар жүйесін қалыптастыруы қажет. Түркі мемлекеттерінің ұйымы (ТМҰ) және ТҮРКСОЙ секілді ұйымдардың ғылыми терминология саласында белсенді рөл атқаруы бұл бағыттағы жұмысты жүйелеуге мүмкіндік береді.

Қорытындылай келе, ортақ терминологиялық қор – тілдік бірліктердің жиынтығы ғана емес, сонымен қатар ғылыми, технологиялық және мәдени ықпалдастық негізі. Бұл бағытта ұсынылған тәсілдер мен тетіктер жүйелі түрде жүзеге асса, түркі тілдері арасындағы өзара түсіністік күшейіп, түркі әлемінің ғылыми әлеуеті күшейетіні анық.

Әдебиеттер

- Айтбаев Ө. Қазақ тіл білімінің мәселелері. – Алматы: Арыс, 2007. – 624 б.
- Әбдірәсілов Е.Қ. Қазақ терминографиясының ғылыми-теориялық негіздері: филол. ғыл. докт. ... автореф. – Алматы, 2007. – 40 б.
- Білалов Ш. Ұлттық ғылым тілі негіздерін қалыптастыру (математика саласы бойынша): филол. ғыл. докт. ... автореф. – Алматы, 1997. – 44 б.
- Қалиұлы Б. Қазақ терминтанымының өзекті мәселелері. – Алматы: Әлішер, 2008. – 160 б.
- Құрманбайұлы Ш. Қазақ терминологиясы: зерттеулер, оқулық, сөздік, библиография. – Алматы: Сардар, 2014. – 952 б.
- Манкеева Ж.А. Қазақ тіліндегі этномәдени атаулардың танымдық негіздері. – Алматы: Жібек жолы, 2008. – 354 б.
- Оразалиева Э. Н. Қазақ тіл біліміндегі когнитивтік парадигма: филол. ғыл. докт. ... автореф. – Алматы, 2007. – 47 б.
- Оралбай Н. Қазақ тілінің сөзжасамы. – Алматы: Ғылым, 2001. – 213 б.
- Орузбаева Б. Кыргыз тил илими. Мақалалар жыйнағы. Т II. – Бишкек, 2004.
- Пенджиєв А. Русско-туркменский технологический словарь. Rusça-türkmençe tehnologik sözlük. – 2023. – 238 с.
- Саидқодирова Д. Инглиз ва ўзбек тилларида интернет терминларининг лингвистик тадқиқи: филол. фан. бўйича фалс. докт. ... автореф. – Тошкент, 2018.
- Сыдыков Ж.К. Лингвистика: типология, терминология / Ж.К. Сыдыков, З.П. Акжолова. – Бишкек: КГУСТА, 2007. – 130 с.
- Сыздық Р. Қазақ тіліндегі ескіліктер мен жаңалықтар. Ғылыми танымдық зерттеу. – Алматы: Арыс, 2009. – 272 б.
- Хайруллин М.Б. Развитие татарской лексики: взаимодействие исконно-национального и инонационального: дис. ... д-ра филол. наук / М.Б.Хайруллин: Ин-т языка, литературы и искусства АН РТ. – Казань, 2000. – 363 с.
- Ajar Sözlük. Türkmen dilindäki sözleriň düşündirişli sözlügi [Электрондық ресурс]. Қолжетімді: <https://ajapsozluk.com> (қаралған күні: 20.03.2025).
- Aldash A., Seidamat A., Aldasheva K., Islamova A., Kulmanov S., Seyitova B. Theory and Practice in Language Studies, Vol. 15, No.3, P. 860-868, March 2025 DOI: <https://doi.org/10.17507/tpls.1503.21> ISSN 1799-2591
- Bozorbekov, A.S. Specific features of logistics terminology. Thematics journal of education (TJE). Vol. 7 – India. 2022, P. 94-98 (ISSN: 2249-9822).
- Develi, H. Türk Halkları Arasında Ortak Dil Arayışları”, Zamanını Aşan Medeniyet Özbekistan Sempozyumu Bildiri Kitabı, İstanbul. S. 125-129.
- Doğan, H. Türk Dilinde Terim Yapımı. Ankara: TDK Yayınları, 2012.
- Eker, S. Çağdaş Türk Dili. 9. Baskı. Ankara: Grafiker, 2015. 478 s.
- Ercilasun, A.B. Türk Lehçeleri Grameri. Ankara: Akçağ Yayınları, 2007. 1340 s.
- Kahraman, M. Kazak Dilinde Terim Yapma Prensipleri Üzerine. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. Cilt 3, Sayı 4, 2014, s. 696-717.
- Korkmaz, Z. Türk Dili Üzerine Araştırmalar. 2. cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 2005. 476 s.
- Kubbealtı Lugatı. Osmanlıca-Türkçe sözlük [Электрондық ресурс]. Қолжетімді: <https://lugat.kubbealti.org.tr> (қаралған күні: 19.03.2025).
- Mamedova, M. Term-formation in the contemporary literary Azerbaijani language – The problems of Azerbaijani terminology. Baku: API, 1988.
- Minsafina, A. Çağdaş Türk Dillerinde Ortak Terminoloji Geliştirme İmkân ve Yöntemleri. Doktora tezi. İstanbul. Haziran, 2020. 208 s.
- Nişanyan Sözlük. Türkçe etimolojik sözlük [Электрондық ресурс]. Қолжетімді: <https://www.nisanyansozluk.com> (қаралған күні: 19.03.2025).
- Obastan. Azərbaycan dilinin terminoloji lüğəti [Электрондық ресурс]. Қолжетімді: <https://obastan.az> (қаралған күні: 04.03.2025).
- O‘zbek tilining izohli lug‘ati. Ziyonet portalı [Электрондық ресурс]. Қолжетімді: <https://www.ziyonet.uz> (қаралған күні: 03.03.2025).
- Sadigova, S. Theoretical problems of terminology of the Azerbaijani language. Baku: Nauka, 2010.
- Sozdikqor.kz. Сөздікқор – қазақ тілінің ұлттық корпусы [Электрондық ресурс]. Қолжетімді: <https://sozdikqor.kz>

(қаралған күні: 20.03.2025).

Tekeli, İ. Ulusal Terim Politikaları. Ankara: Türk Dil Kurumu, 2001.

Termincom.kz. Қазақстан Республикасы Үкіметінің жанындағы Республикалық терминология комиссиясының ресми сайты [Электрондық ресурс]. Қолжетімді: <https://www.termincom.kz> (қаралған күні: 03.03.2025).

Türkmen diliniň düşündirişli sözlügi. Türkmenistanyň Bilim ministrligi [Электрондық ресурс]. Қолжетімді: <https://www.dilbilim.gov.tm> (қаралған күні: 20.03.2025).

Zülfikar, H. Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları. Ankara: TDK, 2011. 213 s.

References

Aitbaev, O. (2007) Qazaq til bilimining maseleleri. Almaty: Arys, 624 b. [Aitbayev, O. (2007) Problems of Kazakh linguistics. Almaty: Arys, 624 p.] (in Kazakh)

Abdirasilov, E.Q. (2007) Qazaq teminografijasynyng gylmi-teorijalyq negizderi: Filol. gyl. dokt. ... avtoref. Almaty, 40 b. [Abdrasilov, Ye.K. (2007) Scientific and theoretical foundations of Kazakh terminology: Philol. science. doc. ... abstract. Almaty, 40 p.] (in Kazakh)

Aldash, A., Seidamat, A., Aldasheva, K., Islamova, A., Kulmanov, S., Seyitova, B. (2025) Theory and Practice in Language Studies, Vol. 15, No.3, P. 860-868, March 2025 DOI: <https://doi.org/10.17507/tpls.1503.21> ISSN 1799-2591 (in English)

Bilalov, Sh. (1997) Ulttyq gylm tili negizderin qalyptastyru (mateematika salasy boynsha): Filol. gyl. dokt. ... avtoref. Almaty, 44 b. [Bilyalov, Sh. (1997) Formation of the foundations of the national language of Science (in the field of mathematics): Philol. science. doc. ... abstract. Almaty, 44 p.] (in Kazakh)

Ajap Sözlük. Türkmen dilindäki sözleriň düşündirişli sözlügi [Jelektrondyq resurs]. <https://ajapsozluk.com> (date of review: 20.03.2025).

Bozorbekov, A.S. (2022) Specific features of logistics terminology. Thematics journal of education (TJE). Volume 7 – India. P. 94-98 (ISSN: 2249–9822). (in English)

Develi, H. (2019) Türk Halkları Arasında Ortak Dil Arayışları”, Zamanını Aşan Medeniyet Özbekistan Sempozyumu Bildiri Kitabı, İstanbul. S. 125-129. (in Turkish)

Doğan, H. (2012) Türk Dilinde Terim Yapımı. Ankara: TDK Yayınları. (in Turkish)

Eker, S. (2015) Çağdaş Türk Dili. 9. Baskı. Ankara: Grafiker, 478 s. (in Turkish)

Ercilasun, A.B. (2007) Türk Lehçeleri Grameri. Ankara: Akçağ Yayınları, 1340 s. (in Turkish)

Hairullin, M.B. (2000) Razvitie tatarskoi leksiki: vzaimodeistvie iskonno-nacional'nogo i inonacional'nogo: dis. dokt. filol. nauk / M.B.Hairullin: In-t jazyka, literatury i iskusstva AN RT. Kazan', 363 s. [Khairullin, M.B. (2000) The development of Tatar vocabulary: the interaction of native-national and foreign: dis. doctor of Philology / M.B. Khairullin: Institute of Language, Literature and Art of the Academy of Sciences of the Republic of Tatarstan. Kazan, 363 p.] (in Russian)

Kahraman, M. (2014) Kazak Dilinde Terim Yapma Prensipleri Üzerine. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi. Cilt 3, Sayı 4. S. 696-717. (in Turkish)

Korkmaz, Z. (2005) Türk Dili Üzerine Araştırmalar. 2. cilt. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları. 476 s. (in Turkish)

Kubbealtı Lugatı. Osmanlıca-Türkçe sözlük [Jelektrondyq resurs]. <https://lugat.kubbealti.org.tr> (date of review: 19.03.2025).

Mamedova, M. (1988) Term-formation in the contemporary literary Azerbaijani language – The problems of Azerbaijani terminology. Baku: API. (in English)

Mankeeva, Zh.A. (2008) Qazaq tilindegi jetnomadeni ataulardyng tanyndyq negizderi. Almaty: Zhibek zholy, 354 b. [Mankeyeva, Zh.A. (2008) Cognitive foundations of ethno-cultural names in the Kazakh language. Almaty: Zhibek Zholy, 354 p.] (in Kazakh)

Minsafina A. (2020) Çağdaş Türk Dillerinde Ortak Terminoloji Geliştirme İmkân ve Yöntemleri. Doktora tezi. İstanbul. Haziran, 208 s. (in Turkish)

Nişanyan Sözlük. Türkçe etimolojik sözlük [Jelektrondyq resurs]. <https://www.nisanyansozluk.com> (date of review: 19.03.2025).

Obastan. Azərbaycan dilinin terminoloji lüğəti [Jelektrondyq resurs]. <https://obastan.az> (date of review: 04.03.2025).

Oralbai, N. (2001) Qazaq tilining sozzhasamy. Almaty: Gylm, 213 b. [Oralbai, N. (2001) Word formation of the Kazakh language. Almaty: Gylm, 213 p.] (in Kazakh)

Orazalieva, Je.N. (2007) Qazaq til bilimindegi kognitivtik paradigma: filol. gyl. dokt. ... avtoref. Almaty, 47 b. [Orazaliyeva, E.N. (2007) Cognitive paradigm in Kazakh linguistics: philol. science. doct. ... abstract. Almaty, 47 p.] (in Kazakh)

Oruzbaeva, B. (2004) Kyrgyz til ilimi. Makalalar zhyinagy. T II. Bishkek. [Oruzbayeva, B. (2004) Macalar shook his head. T II. Bishkek.] (in Kyrgyz)

O'zbek tilining izohli lug'ati. Ziyonet portali [Jelektrondyq resurs]. <https://www.ziyonet.uz> (date of review: 03.03.2025).

Pendzhiev, A. (2023) Russko-turkmenskij tehnologicheskij slovar`. Rusça-türkmençe tehnologik sözlük. 238 s. [Pendzhiev, A. (2023) Russian-Turkmen technological dictionary. Rusça-türkmençe tehnologik sözlük. 238 p.] (in Russian)

Qaliuly, B. (2008) Qazaq termintanyminyng ozekti maseleleri. Almaty: Alisher, 160 b. [Kaliuly, B. (2008) Actual problems of Kazakh terminology. Almaty: Alisher, 160 p.] (in Kazakh)

Qurmanbaiuly, Sh. (2014) Qazaq terminologijasy: zertteuler, oqulyq, sozdik, biografija. Almaty. 952 b. [Qurmanbaiuly, Sh. (2014) Kazakh terminology: research, textbook, dictionary, bibliography. Almaty: Sardar. 952 p.] (in Kazakh)

- Sadigova, S. (2010) Theoretical problems of terminology of the Azerbaijani language. Baku: Nauka. (in English)
- Saidkodiroya, D. (2018) Ingliz VA Uzbek tillarida internet termarining linguist tadkiki: Philol. fan. doct. ... abstract. Toshkent. [Saidkodiroya, D. (2018) A linguistic study of the Internet term in English and Uzbek: Philol. fan. doct. ... abstract. Toshkent.] (in Uzbek)
- Sozdikqor.kz. Сөздікқор – қазақ тілінің ұлттық корпусы [Elektrondyq resurs]. <https://sozdikqor.kz> (date of review: 20.03.2025).
- Sydykov, Zh.K. (2007) Lingvistika: tipologiya, terminologiya. / Zh.K. Sydykov, Z.P. Akzholova. Bishkek: KGUSTA, 130 s. [Sydykov, Zh.K. (2007) Linguistics: typology, terminology. / Zh.K. Sydykov, Z.P. Akzholova. Bishkek: KGUSTA, 130 p.] (in Russian)
- Syzdyq, R. (2009) Qazaq tilindegi eskilikter men zhangalyqtar. Gylimi tanyndyq zertteu. Almaty: Arys, 272 b. [Syzdyk, R. (2009) Old and new in the Kazakh language. Scientific Cognitive Research. Almaty: Arys, 272 p.] (in Kazakh)
- Tekeli, İ. (2001) Ulusal Terim Politikaları. Ankara: Türk Dil Kurumu. (in Turkish)
- Termincom.kz. Official website of the Republican terminology Commission under the Government of the Republic of Kazakhstan [Elektrondyq resurs]. <https://www.termincom.kz> (date of review: 03.03.2025).
- Türkmen diliniň düşündirişli sözlügi. Türkmenistanyň Bilim ministrliği [Elektrondyq resurs]. <https://www.dilbilim.gov.tm> (date of review: 20.03.2025).
- Zülfikar, H. (1991) Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları. Ankara: TDK, 1. 213 s. (in Turkish)

Мақала туралы ақпарат / Информация о статье / Information about the article.

Редакцияға түсті / Поступила в редакцию / Entered the editorial office: 01.08.2025.

Жариялауға қабылданды / Принята к публикации / Accepted for publication: 20.09.2025.

Интернетте қол жетімді / Доступно онлайн / Available online: 30.09.2025.

© Бисенғали А.З., Исалиева А.А., 2025

© А. Байтұрсынұлы атындағы Тіл білімі институты, 2025

